

тивних рослин нашого ботанічного саду. Він вивчав біологічну продуктивність сортів жоржини, особливості реакції жоржин на зміну рівня їх забезпеченості елементами мінерального живлення, опрацював новий метод селекції жоржин, оснований на близькоспорідненому перезапиленні з використанням маркерних ознак, розробив концепцію біоморфологічного потенціалу і деякі генетико-селекційні аспекти інтродукції, окремі теоретико-прикладні аспекти збереження генофонду квітниково-декоративних рослин.

М. П. Яценко є автором 24 сортів жоржин, на більшість з яких авторські свідоцтва були отримані вже після його смерті ('Астероїд', зареєстрований у 1991 р., 'Бабин Яр' – 1999 р., 'Вічний Вогонь' – 1978 р., 'Веселі терни' – 1988 р., 'Валерія' – 2002 р., 'Вечірні дзвони' – 2000 р., 'Видубицькі куполи' – 2000 р., 'Журавушка' – 1981 р., 'Залп Аврори' – 1984 р., 'Золоті ворота' – 1999 р., 'Київ вечірній' – 1999 р., 'Лунохід' – 1994 р., 'Луганчанка' – 2000 р., 'Ламбада' – 1999 р., 'Ніна' – 1999 р., 'Осінь в Софіївці' – 2000 р., 'Осіннє золото' – 2001 р., 'Рудана' – 1996 р., 'Серце Данко' – 1981 р., 'Сполох' – 1996 р., 'Смуглянка' – 1998 р., 'Свічадо' – 2002 р., 'Споку-

са' – 2002 р., 'Флагман революції' – 1994 р.). Його сорти були нагороджені дипломами та медалями міжнародних виставок (НДР, ЧССР, Японії). Надзвичайно популярним був виведений ним перший у світі сорт махрових пурпуроволістих червоноколірних жоржин 'Вічний Вогонь'. У 1987 р. цей сорт здобув найвищу нагороду – Велику золоту медаль на престижній всесвітній виставці квітів Dahlia-87 в Ерфурті (Німеччина) та у 1990 р. – бронзову медаль на міжнародній виставці в Осаці (Японія).

Величезну увагу Микола Петрович приділяв впровадженню своїх сортів у зелене будівництво. У його архіві зберігаються десятки кольорових світлин і слайдів 1980-х рр., з клумбами та рабатками жоржин його селекції на вулицях та площах Києва та інших міст України.

М. П. Яценко працював над докторською дисертацією за темою «Біологія розмноження і особливості формоутворення у жоржин», але не встиг її закінчити у зв'язку з важкою хворобою.

Нині у НБС імені М. М. Гришка НАН України зібрана унікальна колекція жоржин, яка була започаткована видатними квітникарями та селекціонерами Ф. С. Дудиком та М. П. Яценком.

УДК 634.232.631.526.32

Шкіндер-Барміна А. М. к.с.-г.н., старший науковий співробітник сектору селекції та сортовивчення Мелітопольська дослідна станція садівництва імені М. Ф. Сидоренка ІС НААН України
E-mail: annaskinder198@gmail.com

СЕЛЕКЦІЙНА РОБОТА З ВИШНЕЮ В МЕЛІТОПОЛЬСЬКІЙ ДОСЛІДНІЙ СТАНЦІЇ САДІВНИЦТВА ІМЕНІ М. Ф. СИДОРЕНКА ІС НААН УКРАЇНИ

Вишня здавна є традиційною плодовою культурою в Україні. Попри те, що вона не відноситься до таких високорентабельних культур, як яблуна, черешня чи персик, практично в кожному присадибному господарстві знаходиться місце для 1–2 дерев вишні і за даними Держкомстат України близько 80% вирощених плодів вишні належить господарствам населення, якщо садівники-аматори можуть віддавати перевагу старим перевіреним сортам типу 'Чорнокорка', 'Шпанка', 'Жуковська', 'Любська', то промислові насадження потребують нових сортів, що будуть більш рентабельними у виробництві та конкурентноздатними на ринку збуту. Сортооновлення можливе шляхом створення нових сортів та постійного вивчення існуючих з подальшим виділенням найбільш перспективних для виробництва. Саме така робота проводиться майже сторіччя в Мелітопольській дослідній станції імені М. Ф. Сидоренка ІС НААН України.

Мелітопольська дослідна станція основана у 1927 році й розташована на Півдні Степу України, Запорізька область, місто Мелітополь. Клімат регіону континентальний і характеризується великою кількістю тепла на фоні невеликої кількості опадів (сума за рік 350–450 мм), сухістю повітря й інтенсивним випаровуванням вологи влітку.

Першими роботами з культурою вишні на Мелітопольському опорному пункті Млівської дослідної станції садівництва стало вивчення самоплідності та добір сортів запилювачів у 1930–32 рр. С. П. Кедриним, а у 1933–34 рр. – М. Т. Оратовським. У подальшій роботі з 1933 по 1965 рр. М. Т. Оратовським був створений та вивчений гібридний фонд, з якого було виділено та передано на держсортовипробування два сорти вишні – 'Мелітопольську ранню' (сіянець сорту 'Тріот остгеймський' від вільного запилення) та 'Мелітопольську десертну' (сіянець дюка 'Гортензія' від вільного запилення), з яких останній сорт був зареєстрований з 1954 р.

Робота по селекції вишні була продовжена з 1966 р. М. І. Туровцевим та В. О. Туровцевою. Для створення вишні і дюків використовувались різні способи та методи, а саме: міжсортова та міжвидова гібридизація, хімічний та радіаційний мутагенез, цитогенетичний метод підбору вихідних форм, мейотична поліплоїдія, біофізичний метод фракціонування пилку, вибраковка сіянців за рівнем плоідності та інші. Методика дозволяє у вісім разів збільшити результативність селекційної роботи при створенні вишне-дюків у порівнянні з традиційним методом створення сортів та в 5–10 разів зменшити об'єм гібридизації, отри-

мати до 14% плодовитих міжвидових гібридів від кількості запиленних квіток, тоді як при традиційному методі можна отримати тільки 2,5% плодовитих сіянець.

Проводились прямі та реципрокні схрещування вишні з черешнею та дюками, дюків з дюками, насичуючі схрещування, інбридинг. В якості вихідних форм було використано 30 сортів вишні і дюків, а також 20 сортів черешні з різних еколого-географічних зон.

Від міжвидової гібридизації вишні ($2n=32$) з черешнею ($2n=16$) за типами схрещувань $4x \times 2x$, $5x \times 2x$ було створено 6 сортів – Тріот мелітопольський, 'Грушка', 'Сіянець Туровцевої', 'Дюк Туровцевої', 'Еврика' та 'Деметра', з них три перші сорти занесені до Державного реєстру України. При міжвидовій гібридизації вишні з черешнею селекціонери використовували пилок черешні, отриманий під впливом супермутагенів, з наступним його електроспаруванням. В якості батьківської форми використовували катодну фракцію пилку черешні.

Від міжсорткової гібридизації в роді *Prunus cerasus* L. отримано 17 сортів – 'Шалуня', 'Встреча', 'Ожиданіє', 'Воспомінаніє', 'Примітна', 'Ерудитка', 'Любітельська', 'Згода', 'Амулет', 'Модниця', 'Прізвианіє', 'Мелітопольська радість', 'Вісниця', 'Мелітопольська пурпурна', 'Експромт', 'Елегія', 'Піонерка'. Перші 8 з вказаних сортів були занесені до «Державного реєстру...», а інші – вивчалися за методикою державного випробування. При створенні чотирьох сортів – 'Примітна', 'Модниця', 'Прізвианіє' та 'Мелітопольська радість' – було застосовано радіаційний мутагенез. Ці сорти отримані з сім'ї 'Самсоновка' х 'Мелітопольська десертна' (пилок опромінений в дозі 10 Гр).

Методом висіву насінин від вільного запилення вишні 'Жуковська' отримано 5 зареєстрованих

('Взгляд', 'Відродження', 'Змінщиця', 'Солідарність' та 'Спутниця') та 7 у державному випробуванні сортів. Від вільного запилення дюків 'Мелітопольська десертна', 'Тріот Подбельський', 'Київська-19' та 'Гортензія' отримані сорти 'Ранній десерт', 'Нотка', 'Вдохновеніє', 'Нарядна', 'Мелітопольська новинка' та 'Мелітопольська десертна'. Селекціонери зазначають, що дерева сортів 'Жуковська' та 'Мелітопольська десертна' росли в оточенні черешні, і допускають, що тетраплоїдні сорти, отримані від висіву насінин від вільного запилення вишні 'Жуковської' та 'Мелітопольської десертної', мають вишнево-черешневе походження.

Таким чином, створені нові сорти вишні та вишне-черешневих гібридів поповнили генофонд в роді *Prunus cerasus* L., а за щорічного вивчення генофондової колекції серед виділених 63 сортів-джерел окремих цінних ознак відібрано 22, котрі поєднують три і більше цінних ознак. Найбільшу цінність для селекції мають сорти 'Амулет', 'Встреча', 'Тріот мелітопольський', 'Грушка', 'Мелітопольська радість', 'Мелітопольська пурпурна', 'Прізвианіє', 'Сіянець Туровцевої', 'Солідарність', 'Шалуня', 'Чудо вишня'.

За багаторічними даними сортовивчення та залучення до селекційного процесу подані заявки до Національного центру генетичних ресурсів рослин України (НЦГРРУ) на отримання «Свідоцтва про реєстрацію зразка генофонду рослин в Україні» на 13 сортів вишні, на 7 сортів вже отримано такі свідоцтва: 'Шалуня', 'Встреча', 'Ранній десерт', 'Відродження', 'Солідарність', 'Мелітопольська пурпурна', 'Мелітопольська радість'.

Зазначені сорти за комплексом господарсько цінних ознак перевершують давні розповсюджені сорти, а також рекомендуються для використання в селекційній роботі з метою отримання нових врожайних сортів з плодами високої якості.

УДК 582.573.76:631.527.5:[712.253:58](477-25)

Щербаківа Т. О. к. б. н, ст. науковий співробітник відділу квітничково-декоративних рослин
Національний ботанічний сад імені М. М. Гришка НАН України
E-mail: Shcherbacova@ukr.net

КОЛЕКЦІЯ ЛІЛІЙНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОГО БОТАНІЧНОГО САДУ ІМЕНІ М. М. ГРИШКА НАН УКРАЇНИ: ІСТОРІЯ СТВОРЕННЯ ТА СОРТОВИВЧЕННЯ

Ботанічний сад імені М. М. Гришка НАН України (НБС) є потужним науково-дослідним центром в галузі збереження та вивчення рослинного різноманіття, декоративного садівництва і ландшафтної архітектури. В НБС зібрані унікальні колекції інтродукованих рослин з різних ботаніко-географічних регіонів світу та значні сортові ресурси економічно цінних культур. Зокрема, квітничково-декоративних рослин, які є результатом величезної роботи з мобілізації, збереження та сортовивчення культурної флори, а

також базою для селекційної роботи. Принципи формування колекцій полягають у представленні в їх складі сортів, які відображають основні напрямки та досягнення селекції культури як в історичному плані, так і на сучасному етапі, є джерелом нових декоративних ознак для селекційної роботи в Україні та важливих господарських характеристик для їх впровадження.

Мета роботи полягала в аналізі колекції лілійників НБС для використання в квітничарстві, озелененні та селекційній роботі. Порів-